

bok recensioner

Tankeväckande bok om depression

EMMY GUT

Den sunda depressionen - möjlig- heter och svårigheter i dess för- lopp

Wahlström och Widstrand.

I sin bok "Den sunda depressionen" kan Emmy Gut sägas föra ett psykodynamiskt synsätt på depression till sin yttersta konsekvens. Varje depressionsreaktion är inte bara ett psykologiskt begripligt och meningsbärande svar på en specifik orsak, utan själva depressionen har också en adaptiv och potentiellt fruktbärande funktion, hävdar hon. Hennes bok har tre delar och i den första delen utreder hon bakgrunden till sitt antagande. Bakom det ligger bl a ett dissekerande definitionsarbete, där Gut urskiljer vad hon kallar den grundläggande depressionsreaktionen från närliggande affekter som skuld, sorg och vrede, vilka ofta är reaktioner på andra aspekter av samma utlösande omständighet. I den grundläggande depressionsreaktionen innefattar hon ett flertal av de allmänt accepterade symptomkriterierna för depression, bl a sänkt grundstämning, trötthetskänsla, sömnstörning m m. Det specifika stimulus som utlöser reaktionen menar Gut är att vi, företrädesvis omedvetet, uppfattar att en ansträngning att nå ett visst viktigt mål misslyckas och att våra erfarenheter och tankemönster inte räcker till att förstå varför.

En "informationsbearbetning" påbörjas och inätriktningen av den psykiska energin får sina iakttagbara och upplevelsemässiga korreler i depressions-symtomens minskning av utåtriktad energi och tecken på obalans. Om depressionsprocessen får ha sin gång, befrämjar den hanteringen av den utlösande konflikten på personlig nivå, likväl som den fyller en social funktion genom att signalera den deprimerades behov av stöd till omgivningen. Ett förlopp där depressionen kan fylla sin postulerat adaptiva funktion kallar Gut en fruktbar depression och konstaterar att både yttre och inre faktorer kan förhindra detta och medföra kronicerande depressivitet eller utvecklandet av undvikande handlingsmönster, exempelvis missbruk.

I del 2 redogör Emmy Gut för utvecklingspsykologiska aspekter på depressionsreaktionen och i del 3 beskrivs konsekvensen av hennes synsätt för det psykoterapeutiska behandlingsarbetet. Allt detta är väl inom ramen för och grundat i gängse psykodynamisk teori, men vad jag kan se, utan några mer avgörande landvinningar; de praktiskt mest svårbehandlade tillstånden idag förblir lika svårbehandlade också med Guts teoretiska utgångspunkt.

Det är en tankeväckande och konsistent bok Emmy Gut har skrivit, präglad av ett humanistiskt engagemang och ett existentiellt perspektiv på depressionen. Den har goda förutsättningar att bli ett mindre standardverk. Utgångspunkten att söka en "fylogenetisk" bakgrund till depressionen känns också intellektuellt tilltalande.

Dock anmäler sig för mig som verksam kliniker flera centrala invändningar, kanske delvis beroende på att den sunda depression Gut beskriver i grunden kan vara något annat än de depressioner jag ofta möter, vilket kanske i högre grad passar in i Guts beskrivning på ofruktbara depressioner.

Om båda hennes två bärande teser; att varje depressionsreaktion är ett specifikt svar på stimulus av den typ hon beskriver samt att depressionsreaktionen har en adaptiv funktion, kan hävdas, att de bygger på antaganden om mer eller mindre undermedvetna processer och funktioner, som på sedvanligt vis blir mycket svårprovade utanför en hermeneutisk referensram och tilltron till dem står och faller, åt-

minstone tills vidare, med den evidens-känsla de kan väcka. Som invändning är detta väl egentligen irrelevant, eftersom Gut inte utger sig för att arbeta i positivistiska kunskapskategorier. Nej, min invändning mot det första generaliserande påståendet är helt enkelt, att jag inte får ihop det med stora delar av min kliniska erfarenhet, även om det går utmärkt väl ihop med andra delar. Den andra grundbulten är betydligt mer problematisk och svårsmält paradoxal. Det mest iögonfallande och påtagliga i depressionsreaktionen är ju dess plågsamt förlamande och i djupaste bemärkelse maladaptiva karaktär. Hennes resonemang förefaller mig litet besläktat med religiöst färgade övertygelser om lidandet som *måste* ha mening.

I sin notapparat hänvisar Gut till i och för sig tänkvärda analogier med andra adaptiva fysiologiska fenomen, exempelvis inflammatoriska tillstånd och deras reparativa funktion. Vilka proportioner av biologiskt betingade faktorer och i psykodynamisk kontext begripliga reaktioner som än ligger bakom ett enskilt depressionstillstånd, tycks mig parallellen till autoimmuna sjukdomstillstånd mer närliggande för många depressiva tillstånd. Alltså en möjlig funktionell mekanism, som spåret ur.

När Gut också hävdar att medicinering undertrycker ett potentiellt fruktbart förlopp utifrån den icke-verifierade meningen i depressionssymtomen, riskerar en tillämpning av hennes tankar verkligen att innebära, att det högst eventuellt bästa blir det godas fiende. Dels är generellt den biologiska behandlingen med bl a antidepressiva den mest robusta, med väldokumenterad god chans till någorlunda snabb effekt, vi känner. Dels bygger resonemanget på en klichémässig "droga ner"-syn på och okunnighet om i synnerhet moderna antidepressivas höga specificitet och låga frekvens biverkningar på exempelvis kognition. Att dessa underlättar utveckling av adaptiva strategier och hjälper till att bryta dödlagen, är mycket mer påfallande ur klinisk synpunkt än någon förment försämring av bearbetningsförmågan.

Sammantalet tyckte jag ändå att boken gett mig en fördjupad förståelse av en del av depressionspanoramat, men andra delar tror jag fortsatt behöver betraktas utifrån biologiska arbetshypoteser för hur de affektiva sjukdomstillstånd etableras, som rimligen och praktiskt i stor utsträckning

kan ses som "självsvängande" samt utifrån interaktiva modeller av typ stress-sårbarhet. Emmy Gut påpekar också själv, att det är "bara neurofysiologisk forskning som kan upptäcka hur psykiska reaktioner förorsakas av eller är orsak till fysiologiska processer..."

I vilket fall förblir det stora problemet och utmaningen inte *vilken* behandling (med dokumenterat rimligt goda chanser att vara effektiv) en deprimerad person får, utan att personen överhuvudtaget får hjälp.

Michael Klingert

Faktabok om familjen

JAN TROST

Familjen i Sverige

Liber Utbildning 1993.

Demografin är grundläggande för studierna av ett samhälle. Vår internationellt sett väl utvecklade befolkningsstatistik har därvidlag gett oss särskilt goda möjligheter.

Men befolkningsstatistik förutsätter givetvis att det man vill komma åt att analysera också blir officiellt registrerat.

Men här har människornas nya levnads-mönster gjort att den officiella statistiken alltmer lämnar oss i sticket. Vi är sambor och särbor i en rad skiftande förhållanden alltifrån sk äktenskapsliknande förhållanden till mycket tillfälliga relationer. Därför är det svårt att få ett grepp om t ex skilsmässor. I mitten av 1800-talet upplöstes nästan alla äktenskap genom döden. 100 år senare upplöstes bara 80 % genom döden mot 20 % genom skilsmässa och andelen upplösta genom skilsmässa hade redan 1991 stigit till 35 %. Men för att få en fullständig bild av stabiliteten i familjen borde vi också veta vad som händer i samborelationer. Vår kunskap om hur dessa bildas och upplöses är dock ytterst ofullständig.

En annan svårighet är att den officiella statistiken nästan genomgående är individbaserad medan vi ofta vill se familjen som

en enhet. Vi talar om familjepolitik - alla politiska partier har familjepolitiska program - och i skolan och i terapeutiska sammanhang vill man gärna betona att man vill se till hela familjen.

Den officiella statistiken ger visserligen data om hushåll men hushåll är något annat än familj.

Vi får naturligtvis en viss bild av familjestrukturen av uppgiften om att ca 20 % av befolkningen bor i enpersonshushåll, ca 30 % i tvåpersonshushåll och följaktligen ca 50 % i hushåll om tre eller flera personer.

Men ett gift par kan av olika skäl bo på var sitt ställe under en period och ha ett barn som på grund av studier bor på ett tredje. Alltså tre enpersonershushåll, som naturligtvis betraktar sig som *en* familj.

Vad är förresten en familj? Nästa alla tillfrågade i en undersökning 1989 ansåg att såväl gifta par som sambor med barn utgjorde en familj. 75 % ansåg att också ett gift par utan barn utgjorde en familj men bara 60 % ansåg detsamma om ett sambopar utan barn. Vilka hör då till familjen? Här skilde sig åsikterna mycket. En del räknade in styvbarn, styvföräldrar, utflugna barn etc. Andra räknade på ett annat sätt.

Det som föranlett de här reflektionerna är en bok av Jan Trost - känd familjeforskare och sociolog, som söker ge en bild av *Familjen i Sverige* i en bok med just den titeln.

Det bör ha framgått att det är ett snårigt område som Jan Trost behandlar. Det är inte hans fel att man på många punkter skulle önska sig en klarare bild och mera entydiga svar på de frågor man kan ställa.

En klar förtjänst med hans bok är att den visar på lite längre tidsperspektiv och att läsaren därigenom bör bli vaccinerad mot tidningarnas dramatisering av tillfälliga förändringar i t ex födelsetal, skilsmässor etc.

Vad gäller födelsetalen så födde en kvinna på 17- och 1800-talen i genomsnitt 4,5 barn. Från slutet av 1880-talet sjönk detta till dagens nivå på ca 2 barn - en nivå som varit tämligen konstant i mera än 50 år. Det finns knappast anledning att tro på några större förändringar även om tidningarna ibland haussar upp enstaka års födelsetal.

Däremot är Trost ganska säker om att en nyare trend kommer att bestå - den att kvinnorna skjuter upp sitt barnafödande. Så sent som 1960 var moderns medianålder

vid första barnets födelse ca 22,5 år, 1989 hade den stigit till 26 år. Under samma tid hade antalet tonårsmödrar, 15-19 år sjunkit från 40 per 1000 till 10. Naturligtvis pekar detta på en intressant förändring av familjesituationen, som borde studeras närmare.

Vad Trost bara avslutningsvis behandlar är det faktum att Sverige nu fått en annan demografisk struktur genom de många invandrarna och deras ofta annorlunda familjesyn och familjestruktur.

Kanske nästa upplaga skall heta *Familjerna i Sverige*?

Rune Persson

Stimulerande bok om "dramalekar"

KENT HÄGGLUND, KIRSTEN FREDIN

Dramabok

Liber Utbildning, Stockholm 1993. 160 sid.

Att lära känna andra medlemmar av en grupp, att använda alla sina sinnen, att utveckla sin skaparkraft och att finna sitt dramatiska språk - sådana kompetenser står i fokus i Kent Hägglunds och Kirsten Fredins "Dramabok". Boken är avsedd som läromedel inom förskolläro- och fritidspedagogutbildningar samt gymnasieskolans barn- och fritidsprogram. Den är också tänkt att användas av yrkesverksamt personal inom barnomsorg och skola.

De båda författarna är dramapedagoger. De framhåller att "drama" kan betyda olika saker. Ordet kan syfta på en teaterpjäs eller på ett våldsamt händelseförlopp i vardagen. Men ingen av dessa betydelser är aktuell i denna bok. Här används ordet drama dels i betydelsen praktisk *verksamhet*, dels i betydelsen teoretiskt *ämne*. Ämnet kallas också skapande dramatik, pedagogiskt drama m m. Boken behandlar således pedagogiskt drama som utbildningsämne och som verksamhet i

förskola, fritidshem och skola.

Beskrivningar av 76 olika dramaövningar upptar ungefär hälften av framställningen. Säkert kan dessa övningar, som är utformade som lekar i grupp, fungera alldeles utmärkt för sina syften. Det finns till exempel en lek som heter "Vampyren". Någon utses till vampyr, ställer sig i ringens mitt och väljer ut ett offer bland dem som står runtomkring. Vampyren skriker fram mot offret och biter det i axlarna (med fingrarna). Offrets enda möjlighet till räddning är att försöka få ögonkontakt med någon av de andra i ringen. Denna person får då ropa offrets namn, varvid vampyrens makt bryts. En sådan lek övar både minne och kontaktförmåga.

Övningarna är ofta roliga och borde vara lockande även för vuxna. De hjälper till att utveckla barnens kreativitet, träna deras sinnen och lära dem att upptäcka nyanser i det subtila spelet mellan människor.

I bokens senare del följer två teoretiska kapitel. Det ena behandlar fyra forskares syn på kunskap och utbildning. Att författarna har valt att behandla just Louis Arnaud Reid, Nelson Goodman, Howard Gardner och Matti Bergström torde ha sin grund i att alla dessa forskare från sina olika perspektiv betonat vikten av skapande ämnen i undervisningen. Men med bara dessa fyra forskare och inga andra gör det hela åtminstone på mig ett något summariskt intryck.

Kort och summariskt är också det andra teoretiska kapitlet om lekens betydelse. Det motsvara knappast de krav som bör ställas på en högskoleutbildning. Men förhoppningsvis får eleverna också läsa annan litteratur som kompletterar t ex den enda sidan som behandlar Sigmund Freud. Skrivsättet framstår här också som litet barnsligt, vilket ju inte alls är nödvändigt bara för att de presumtiva läsarna själva kommer att arbeta med barn. Jag syftar t ex på att man skriver att Föbel, Freud och Winnicott "menar" något. Nog har väl dessa tänkare så pass tunga skäl för sina ståndpunkter att de kan "hävda" något, inte bara mena? Och när författarna på ett mycket förtjänstfullt sätt förklarar begreppet *vändpunkt* i ett drama, hade det varit bra att samtidigt göra läsarna uppmärksamma på att detta också kallas för *dramats peripeti*.

Utländsk och svensk dramahistoria behandlas i två kapitel. Avslutningsvis ges

värdefulla praktiska råd om ledarskap och om dramaverksamhet i barnomsorg och skola. Framställningen avslutas med valda boktips och en utförlig litteraturlista.

Boken har försetts med trevliga och träffsäkra illustrationer av skådespelerskan Kerstin Blomquist.

Som helhet finner jag boken mycket stimulerande, lättläst och särskilt vad gäller de praktiska avsnitten användbar och berikande. Dess teoretiska nivå är torfligare och här bör kompletterande litteratur tas till hjälp, gärna från bokens egen litteraturlista. Författarna har ju alldeles rätt i vad de själva säger i sitt förord: "Allt kan inte rymmas i en bok."

Dagmar Lagerberg

Att uppfylla FN:s barnkonvention

När Livet är orättvist - om barn som behöver samhällets hjälp

Allmänna Barnhuset. Stockholm 1993. Dokumentation från en konferens om utsatta barn, anordnad av Socialdepartementet, Socialstyrelsen och Allmänna Barnhuset i oktober 1992 med anledning av FN:s barnkonvention. Text: Louise Riclander. 78 sid.

Kan beställas från Allmänna Barnhuset, Box 26006, 100 41 Stockholm.

Syftet med den konferens som redovisas i denna skrift var att belysa utsatta barns situation i ljuset av FN:s barnkonvention, som ratificerats av Sverige 1990. I boken sammanfattas sju föredrag och sex seminarier. Föredrag hölls av bland andra socialminister Bengt Westerberg, redaktör Cecilia Modig och professor Lars Denick. Seminarierna har dokumenterats i form av relevanta artiklar i FN-konventionen, inledningsanföranden och diskussionsinlägg. Bland seminarieämnena märks flyktbarn i Sverige, socialtjänstens roll när barn har det svårt, placerade barns rätt till sina föräldrar, handikappade barn i samhället och barn till arbetslösa föräldrar.

Det är bra att konferenser av detta slag

dokumenteras, men det är samtidigt sorgligt - fast kanske oundvikligt - att dokumentationen blir så kortfattad och glättad. Det finns gott om allmänna formuleringar men ganska litet av substantiell information och analys. Till det senare vill jag dock räkna byråchef Gun-Lis Angsells viktiga redogörelse för hur ett barnperspektiv kan konkretiseras i lagstiftningen. Norges nya barnavårdslag har specifika bestämmelser, bland annat om att en anmälan om att barn får ill skall leda till omedelbart handlande. Det som är lagliga skyldigheter i Norge förekommer i Sverige bara som resonerang för arbetena. Vi borde fråga oss varför lagstiftningen är så olika i våra länder och varför barnperspektivet så lätt kommer bort.

Som helhet är skriften en trevlig dokumentation, som vittnar om arrangörers och deltagares starka engagemang och stora erfarenhet. Men det hela har ändå blivit litet för magert för att vara riktigt intressant.

Dagmar Lagerberg

Krisbearbetning i elevvården

Vad gör vi i skolan när det händer? Om krisberedskap.

Allmänna Barnhuset i samarbete med Riksförbundet Hem och Skola. Stockholm 1993. Text: Malena Sjöberg. 54 sidor.

Kan köpas från Allmänna Barnhuset, Box 26006, 100 41 Stockholm, eller från Riksförbundet Hem och Skola, Box 38400, 100 64 Stockholm.

Denna skrift är en sammanställning av anföranden och inlägg vid en konferens anordnad av Allmänna Barnhuset i oktober 1992 i samarbete med Hem och Skola. Konferensen kretsade kring tre typer av händelser som skapar kris: att en elev råkar ut för ett allvarligt brott eller att skolan brinner, att en elev eller lärare tar sitt liv eller att brister i skolans organisation framkallar situationer där många far illa.

Sommaren 1988 mördades en 12-årig pojke och hans föräldrar i Åmsele. Inför

höstterminens början rådde nervositet och osäkerhet i skolan inför hur den mördade pojken kamrater skulle tas emot. Vad skulle man säga till eleverna? Det fanns ingen planering för händelser av denna typ. Boken berättar om hur man löste situationen i Åmsele, bland annat genom att hela klassen samlades till samtal hemma hos kuratorn. De följande avsnitten redogör för hur man reagerat i andra skolor vid oväntade traumatiska händelser som berört ett helt samhälle och ett stort antal barn. Redogörelserna avslutas med en ruta över viktiga saker att tänka på.

I avsnittet om självmord betonas att ungdomar har en mer accepterande inställning till självmord än vad som varit vanligt tidigare. Detta kan i sig innebära en risk. Ett självmord tycks också kunna smitta av sig på omgivningen.

Budskapet i denna skrift är att skolan bör ha en genomtänkt handlingsberedskap innan något händer. Varje skola skall ha utvecklat en krisplan på förhand. Till det viktigaste hör att ordna möjligheter till samtal, att ha en krisgrupp och att få samarbetet mellan krisgruppen och andra instanser att fungera.

Trots sitt tunna format kan denna skrift betraktas som en utmärkt hjälpreda, som med fördel skulle finnas i ett exemplar på varje skola.

Dagmar Lagerberg

Våra recensenter

Michael Klingert är överläkare vid Svartbäckens psykiatriska öppenvårdsmottagning, Akademiska sjukhuset, Uppsala, *Rune Persson* docent vid Sociologiska institutionen, Lund, *Dagmar Lagerberg* docent och verksam vid barnhälsovården, Akademiska sjukhuset, Uppsala.

Böcker till redaktionen

Karin Kjellgrenn, Johan Ahlner, Lars Owe Dahlgren, Lena Haglund (red)
Problembaserad inläring

Studentlitteratur 1993

Tone Runstøen
LIVSKVALITET. En utmaning för sjuksköterskan

Almqvist & Wiksell 1993

Patricia Benner
Från novis till expert - mästenskap och talang i omvårdnadsarbetet

Studentlitteratur 1993

Kerstin Gynnerstedt
Etik i hemtjänst. En studie av förvaltnings- och professionsetik

Akademisk avhandling. Studentlitteratur 1993

Marta Szebehely
Hemtjänst eller anhörigvård? Förändringar under 80-talet

Socialstyrelsen 1993

Else-Britt Kjellqvist
Rött och vitt. Om skam och skamlöshet

Carlssons 1993, ca pris 217:-

Gunnar Bernler, Lisbeth Johnsson, Anette Skårner
Behandlingens villkor. Om relationer och och förväntningarna i det sociala arbetet

Natur och Kultur 1993, ca pris 310:-

Gunnie Bäckström, Ulf Hallgärde
Ögon och Öron. Ögon-, öron-, näs- och halssjukdomar

Almqvist & Wiksell 1993

Eva Holmström, Birgitta Johansson, Kerstin Lundblad (red)
Sjukgymnastik i historisk belysning

Studentlitteratur 1993

Claudia Black
Det skall aldrig få hända mig! Om barn till alkoholister

Natur och Kultur 1993, ca pris 260:-

Erik Lindberg
Det goda arvet. Om diakoni och frivilligt socialt arbete

Broderskapets förlag 1993

Harold Kushner
Vem behöver Gud?

Natur och Kultur 1993, ca pris 230:-

Margareta Carlander
Att fråga om livet. Livet, tron och myterna

Liber Utbildning 1993

Peter Bjerregaard, Knud Juel
Middellevetid og dødelighed

DIKE 1993

Dan Stiwne (red)
Perspektiv på handledning

Natur & Kultur 1993

Åsa Lindberg-Sand
Omvårdnad i utbildning, yrke och forskning

Studentlitteratur 1993

Mette Kjøller, Lars Krogsgård Thomsen, Niels Kr Rasmussen
Befolkningens forebyggelse af muskel- og skeletsygdom

DIKE 1993

De ekonomiska trygghetssystemen - i ett historiskt och internationellt perspektiv

FKF DEBATT, pris 290:-